

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»**

РОМАНЕНКО ВАЛЕРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 330.131.7:336.225.6:33.001.25(477)

**ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТЯК ЧИННИК
БЕЗПЕКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державній установі «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г.М. Доброва Національної академії наук України».

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
СОЛОВЙОВ В'ячеслав Павлович
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г.М. Доброва НАН України»,
заступник директора,
керівник Центру інновацій та технологічного розвитку

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
РППА Сергій Петрович
Державний вищий навчальний заклад
Київський національний економічний університет імені
Вадима Гетьмана,
професор кафедри інформаційних систем в економіці

кандидат економічних наук
ВОЙТОВ Сергій Геннадійович,
Університет митної справи та фінансів,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму

Захист відбудеться « ____ » вересня 2021 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.130.04 Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32, ауд. 245.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32.

Автореферат розісланий « ____ » _____ 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Н. М. Літвін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток і урізноманітнення економічних відносин обумовлюють появу нових ризиків невиконання податковою системою її функцій, що вимагає адекватних відповідей органів державної влади (далі – ОДВ) із розвитку державного податкового ризик-менеджменту (далі – ДПРМ). ДПРМ в Україні здійснюється, переважно, фрагментарно – як удосконалення методик контрольно-перевірочної роботи із платниками податків (далі – КПП) органів Державної податкової служби України (далі – ДПС). Важливі кроки з розвитку ДПРМ уже здійснені, проте розвиток ДПРМ і податкового сприяння інноваціям продовжує належати до основних резервів удосконалення податкової системи України.

У державах – лідерах у рейтингах якості систем оподаткування активно застосовуються окремі інструменти та комплексні системи ДПРМ і видаються керівництва зі практичного впровадження зазначених систем. В Україні, із 2001 по 2012 рік, у межах проєкту «Модернізація державної податкової служби – 1» (далі – МДПС), проводилося впровадження ризик-орієнтованої системи адміністрування податків (далі – РОСАП) за підтримки Європейського банку реконструкції і розвитку. Не зважаючи на значні спричинені проєктом МДПС позитивні зрушення, реалізацію даного проєкту було призупинено. Правове забезпечення ДПРМ залишає бажати кращого. В той же час досвід передових держав показує наявність у них розвинених систем ДПРМ. Тому досягнення гідного рівня якості системи оподаткування і, разом із тим, високий рівень економічного розвитку України на інноваційній основі у значній мірі залежать від упровадження і розвитку ДПРМ.

Питанням оподаткування, управління ризиками загалом та митними і податковими ризиками зокрема присвятили праці такі вітчизняні науковці: В. Вітлінський, С. Войтов, В. Гранатуров, В. Грушко, О. Десятнюк, А. Матвійчук, І. Паскар, С. Ріппа, О. Тесак, Т. Тучак, К. Швабій, І. Ясенова, О. Ястремський та інші. Серед іноземних науковців і практиків, які досліджували питання ризик-менеджменту, тіньової економіки та економічної безпеки держави, є Е. Осборн, К. Прітчард, Ф. Шнайдер. Наукова проблематика економічної безпеки є предметом досліджень таких учених: В. Алькема, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, В. Горбулін, М. Копитко, Н. Літвін, І. Мігус, В. Мунтіян, В. Терехов.

Зазначені автори розкривають загальні питання економічної безпеки, ризик-менеджменту, зокрема митного та податкового. Але у вітчизняній та іноземній літературі практично відсутні дослідження якості ДПРМ, а також залежностей та зв'язків економічної безпеки держави та якості ДПРМ, податкового стимулювання інноваційного розвитку економіки. Певною мірою ця проблематика розглядається у працях С. Войтова, М. Денисенка, В. Лойко, Б. Маліцького, І. Петрової, О. Поповича, В. Соловійова. Недостатньо дослідженими є зв'язки окремих факторів податкових ризиків (далі – ПР) із основними макроекономічними показниками, які визначають динаміку та стан економічної безпеки держави.

Усе це свідчить про необхідність ефективної організації вітчизняного ДПРМ у системі економічної безпеки України та обґрунтування відповідних організаційних заходів і управлінських рішень із урахуванням досвіду розвинених країн. Актуальність проблеми обумовила вибір теми дисертації, мету та завдання, структуру і головні напрями дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію завершено відповідно до тематики науково-дослідної роботи Центру інновацій та технологічного розвитку ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва Національної академії наук України», а саме: «Дослідження життєвого циклу та інформаційно-технологічна підтримка перетворення формалізованих знань у виробничу функцію» (номер державної реєстрації 0117U000049). Особистий внесок автора полягає у формулюванні рекомендацій удосконалення податкового сприяння інноваційній діяльності на рівні як окремих суб'єктів господарювання, секторів, галузей економіки так і на рівні національної економіки в цілому.

Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертації пов'язані також із тематикою науково-дослідних робіт Науково-дослідного інституту фінансового права ДПС, зокрема за темами, співвиконавцем яких є автор цієї дисертації: «Тіньова економіка та оцінка ризиків втрати податкових надходжень», де автором опрацьовано та адаптовано для впровадження в Україні рекомендаційні документи міжнародних організацій із ризик-менеджменту в оподаткуванні (номер державної реєстрації 0112U003200, довідка від 17 травня 2012 року № 130/01-26); «Вдосконалення системи оцінки ризиків, пов'язаних з державним боргом», де автором запропоновані методичні підходи оцінювання ризику держави (номер державної реєстрації 0112U005558, довідка від 26 грудня 2012 року № 364/01-26); «Підвищення адміністративної та фіскальної ефективності справляння екологічного податку в Україні», де автором запропоновані для впровадження в Україні методичні підходи зі зниження ризиків як несплати екологічного податку, так і невиконання зазначеним податком його регулюючої функції (номер державної реєстрації 0113U002052, довідка від 27 грудня 2013 року № 348/01-26).

Обраний напрям дослідження пов'язаний з реалізацією положень таких нормативно-правових актів: Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу (1998 року), Закону України (далі – ЗУ) «Про основи національної безпеки України» (2003 року), ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010 року), Податкового кодексу України (далі – ПКУ) (2010 року), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 року), Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019 року).

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні залежності економічної безпеки України від якості ДПРМ, формуванні рекомендацій щодо застосування та розвитку ДПРМ для належного виконання податковою системою її функцій.

Для досягнення мети передбачено виконання наступних дослідницьких завдань:

- моніторинг наукових джерел щодо теорії економічної безпеки, інноваційного розвитку національної економіки, сталого розвитку, взаємозв'язку їх із податковою системою, уточнення законодавчої бази та категоріально-понятійного апарату, що використовується у теоретичному аналізі зазначених проблем;

- аналіз наукової та практичної проблематики адміністрування податків у контексті підвищення рівня економічної безпеки національної економіки;

- систематизація теоретичних основ застосування та розвитку ДПРМ, уточнення означення та змісту його системи, дослідження досвіду розвитку ДПРМ в Україні, аналіз зв'язків податкової політики зі складовими сталого розвитку країни;
- класифікація факторів ПР та регресійний аналіз зв'язків між параметрами факторів ПР та параметрами системи економічної безпеки України;
- побудова науково обґрунтованих критеріїв і підходів оцінювання та розвитку податкової політики держави у контексті сталого розвитку країни;
- розробка та обґрунтування системи оцінювання якості ДПРМ, оцінювання впливу якості ДПРМ на стан та динаміку економічної безпеки України на основі застосування регресійного аналізу;
- дослідження, систематизація та адаптація для впровадження в Україні передового досвіду ДПРМ, формування методичного інструментарію податкового стимулювання інноваційного розвитку економіки;
- формулювання пропозицій розвитку ДПРМ в Україні;
- формування науково обґрунтованих рекомендацій удосконалення співпраці українських органів влади з метою зниження ПР.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення безпеки вітчизняної економіки в умовах економічних, технологічних та геополітичних викликів.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні засади розвитку ДПРМ із метою підвищення рівня безпеки вітчизняної економіки.

З урахуванням поставлених мети і завдань, а також об'єкта і предмета дослідження обрано наступні загальнонаукові *методи дослідження*, зокрема: аналіз – щодо поділу податкової системи на складові частини; дедукція – для обґрунтування доцільності застосування засобів ДПРМ в Україні шляхом дослідження ефекту їх застосування в інших країнах; декомпозиції – для розподілення системи ДПРМ на підсистеми нижчого рівня; діалектичний – для розгляду досліджуваного предмета як протистояння факторів ПР з необхідністю належного виконання податковою системою її функцій; історичний – для розгляду процесів розвитку наукових досліджень, пов'язаних із економічною безпекою держави, а також досвіду ДПРМ; композиції – при моделюванні системи ДПРМ; порівняння – для пошуку спільних та відмінних рис систем оподаткування різних країн, для зіставлення та вибору найбільш доцільних інструментів податкового стимулювання інноваційного розвитку народного господарства; синтезу – при розробці методики оцінювання якості ДПРМ; системного аналізу – при дослідженні складних об'єктів, якими є податкові системи країн; формально-логічний – для математичного опису зв'язків та залежностей між досліджуваними явищами.

Статистичну та інформаційну базу дослідження становлять праці вчених і практиків, законодавчі й нормативні акти, дані Всесвітнього економічного форуму, ДПС, Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Рахункової палати України, Європейської комісії, та Організації економічної співпраці та розвитку (далі – ОЕСР), а також міжнародної мережі компаній консалтингу та аудиту PricewaterhouseCoopers та дослідницької компанії «Іноземне підприємство «ГФК ЮКРЕЙН» за 2000 – 2020 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

вперше:

- розроблено методичні підходи оцінювання якості ДПРМ в Україні, яка може бути використана для нормативно-правового регулювання розвитку ДПРМ;

- виявлено залежність інтегрального індексу економічної безпеки України від якості ДПРМ і визначені параметри зазначеної залежності, які вказують на те, що якість ДПРМ є одним із важливих чинників економічної безпеки України, і можуть бути використані для математично обґрунтованого управління показниками економічної безпеки України шляхом цілеспрямованої зміни факторних величин;

вдосконалено:

- теоретико-методичну складову системи ДПРМ: охарактеризовано його об'єкти, суб'єкти, принципи та завдання (етапи); сформульовано методичні, нормативно-правові та організаційно-технічні засади формування ДПРМ в Україні, пов'язаного зі стимулюванням інноваційного розвитку економіки податковими інструментами, що може бути застосовано для створення та розвитку комплексної системи ДПРМ в Україні, на відміну від панівних нині підходів фрагментарного розвитку управління податковими ризиками як удосконалення КПР;

- термінологію сфери управління податковими ризиками держави: зокрема, на відміну від панівного нині ототожнення поняття «податковий ризик» із схильним до правопорушень платником податків або поняття «податкова система» виключно із системою відповідних нормативно-правових актів, дано визначення понять «державний податковий ризик-менеджмент», «корупційний податковий ризик», уточнені означення низки категорій і понять, пов'язаних із розвитком ДПРМ в Україні: 1) «виклик економічній безпеці держави»; 2) «державний податковий ризик-менеджмент»; 3) «загроза економічній безпеці держави»; 4) «економічна безпека держави»; 5) «небезпека національній економіці»; 6) «податковий ризик»; 7) «податкова система»; 8) «розвиток державного податкового ризик-менеджменту»; 9) «тіньова економіка», що може бути застосовано для вдосконалення чинного в Україні економічного, податкового законодавства;

- науково-методичне забезпечення податкового стимулювання інноваційного розвитку економіки, адміністрування бюджетоутворюючих податків у контексті зниження операційних ризиків: сформульовані рекомендації з удосконалення ризик-орієнтованого адміністрування податку на додану вартість (далі – ПДВ), податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), податку на прибуток підприємств (далі – ППП) та акцизного податку, може бути використано для розвитку ризик-орієнтованої системи адміністрування податків в Україні, усуваючи передумови для правопорушень учасниками процесів оподаткування;

- класифікацію факторів ПР і економетричні моделі залежності економічної безпеки України від тінізації економіки, а також від суб'єктивної оцінки платниками податків оптимальності податкових ставок, які вказують на значну залежність інтегрального індексу економічної безпеки України від зазначених чинників і можуть бути використані для математично обґрунтованих прогнозування стану та динаміки показників економічної безпеки України та

управління ними за допомогою зміни факторних величин, на відміну від практики встановлення ставок без належного економіко-математичного обґрунтування;

- рекомендації щодо підвищення рівня економічної безпеки України шляхом застосування передового світового досвіду ДПРМ, які полягають у класифікації засобів (інструментів) ДПРМ і формулюванні послідовності та особливостей упровадження зазначених інструментів в українську практику, на відміну від поширеного, поки що, фрагментарного вдосконалення КПП;

одержали подальший розвиток:

- концептуальні підходи щодо застосування програмно-цільових методів оцінювання інноваційної та податкової політики держави, що зосереджені не лише на її фіскальному напрямі, а і враховують вплив податкової політики на екологічну та соціально-інституційну, зокрема в інноваційному та правоохоронному аспектах, складові сталого розвитку країни, які можуть бути використані для прискорення сталого розвитку України засобами податкової політики;

- науково-методичні підходи розвитку ДПРМ шляхом удосконалення форм і методів взаємодії ДПС із органами державної влади та місцевого самоврядування з метою зниження ПР та інноваційно спрямованого стимулювання економіки, які можуть бути застосовані для створення та розвитку нормативно-правового забезпечення зазначеної міжвідомчої взаємодії.

Практичне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних положень, доведенні їх до рівня конкретних методик і рекомендацій визначення якості та цілеспрямованого цілісного розвитку ДПРМ в Україні з метою підвищення рівня економічної безпеки вітчизняної економіки.

Оцінки якості ДПРМ можуть бути використані для більш ефективної реалізації ДПС функції управління ризиками і для математично обґрунтованого підвищення рівня та покращення динаміки інтегрального індексу економічної безпеки України шляхом комплексного розвитку системи ДПРМ.

Окремі положення й висновки відображені у звітах із НДР, які здійснювалися в НДІ фінансового права ДПС України, співвиконавцем яких є здобувач, зокрема:

- «Підвищення адміністративної та фіскальної ефективності справляння екологічного податку в Україні» (номер державної реєстрації 0113U002052, довідка від 27 грудня 2013 року № 348/01-26). Положення дисертації відображені в параграфі 2.2, присвяченому адмініструванню екологічних податків у державах Європейського Союзу (далі – ЄС), та у параграфі 3.4., де пропонуються напрями попередження ухилення від сплати екологічного податку.

- «Вдосконалення системи оцінки ризиків, пов'язаних з державним боргом» (номер державної реєстрації 0112U005558, довідка від 26 грудня 2012 року № 364/01-26). Положення й висновки дисертації відображені в параграфах 2.3. «Економічні та фінансові основи оцінки ризику країни» та 4.1. «Фактори ризику невиконання державою боргових зобов'язань».

- «Тіньова економіка та оцінка ризиків втрати податкових надходжень» (номер державної реєстрації 0112U003200, довідка від 17 травня 2012 року № 130/01-26). Положення та висновки дисертації відображені в параграфах: 3.1. «Міжнародні порівняння»; 3.2. «Діяльність міжнародних організацій у сфері

попередження, моніторингу та боротьби з ухиленням від сплати податків»; 3.3. «Документи зарубіжних організацій рекомендаційного характеру з адміністрування податків та ризик-менеджменту в оподаткуванні».

Результати дисертаційного дослідження прийняті до практичного застосування Державною фіскальною службою України (довідка № 26-01-03-14/3 від 18 квітня 2019 року), ТОВ «Джоез філд» (довідка № 04 від 09 вересня 2018 року), Національним технічним університетом «Дніпровська політехніка» при проведенні лекційних та семінарських занять на кафедрі менеджменту і кафедрі економічної теорії та міжнародних економічних відносин при викладанні дисциплін «Ризик-менеджмент», «Національна та інституціональна економіка» для студентів усіх форм навчання за спеціальностями 073 «Менеджмент» (освітньо-кваліфікаційний рівень: «бакалавр») та 051 «Економіка» (освітньо-кваліфікаційний рівень: «бакалавр») (акт № 07-19/87 від 06 грудня 2018 року).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, що є результатом особистої роботи дисертанта й становлять його особистий внесок. На наукові положення, результати, висновки та рекомендації, викладені у дисертації, отримані у співавторстві, приведені відповідні посилання.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень, висновки та рекомендації, викладені у дисертації, оприлюднені на такому **двадцяти одному** заході, серед яких конференції, семінари та круглі столи: V Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених «Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці» (м. Київ, 21–22 квітня 2021 р.); VI Міжнар. наук.-практ. конфер. «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі» (м. Київ, 22–23 квітня 2021 р.); III наук.-практ. кругл. стіл «Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України» (м. Ірпінь, 15 трав. 2020 р.); Міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі» (м. Київ, 21 – 23 квіт. 2020 р.); II Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів «Сучасний менеджмент: тенденції, проблеми та перспективи розвитку» (м. Дніпро, 6 груд. 2018 р.); X наук.-практ. конф. «Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції» (м. Ірпінь, 22–23 лист. 2018 р.); XVII міжнародний науковий семінар «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи» (с. Підманове, 2 – 8 лип. 2018); Наук.-практ. круглий стіл «Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України» (м. Ірпінь, 17–18 трав. 2018 р.); XVII Міжн. наук.-практ. конф. «Конкурентоспроможність національної економіки» (м. Київ, 5-6 жов. 2017 р.); Круглий стіл «Інституційні перетворення у фіскальній системі України» (м. Хмельницький, 12–13 трав. 2017 р.); Перша нац. наук.-метод. конф. «Економіко-математичне моделювання» (м. Київ, 30 вер.–1 жов. 2016 р.); Наук.-практ. інтернет-семінар «Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації», (м. Ірпінь, 21 – 31 трав. 2016 р.); Наук.-практ. конф. «Оптимізація територіальних органів Державної фіскальної служби в умовах реформування фіскально-адміністративної системи України» (м. Сторожинець, 27 трав. 2016 р.); Наук.-практ. круглий стіл «Євроінтеграційні процеси в Україні:

економічний та правовий аспект» (Ірпінь, 8 вер. 2015 р.); Міжнар. наук.-практ. конф. «Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України», (м. Ірпінь, 22 трав. 2015 р.); VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференція «Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці» (м. Ірпінь, 2012 р.); Наук.-практ. круглий стіл «Подолання мінімізації податкових зобов'язань як чинник детінізації економіки України» (м. Ірпінь, 2012.); Наук.-практ. круглий стіл «Актуальні проблеми гармонізації та уніфікації податкового законодавства України» (м. Ірпінь, 2012.); Наук.-практ. круглий стіл «Реформування системи сплати податків та зборів з урахуванням міжнародного досвіду» (м. Ірпінь, 2012.); II Міжнар. наук.-практ. конф. «Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів» (м. Ірпінь, 15 – 16 бер. 2012 р.); Наук.-практ. семінар «Модернізація державної податкової служби України у контексті інноваційного розвитку» (м. Ірпінь, 22 чер. 2011 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 32 наукові праці загальним обсягом 9,8 д.а., з яких 9,3 д.а. належить особисто автору. Із них: 10 статей у наукових фахових виданнях, 1 – в іноземних виданнях, 21 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 258 сторінок, у тому числі основного тексту 226 сторінок. Дисертація містить 13 таблиць на 13 сторінках, 14 рисунків на 13 сторінках, 3 додатки на 4 сторінках. Список використаних джерел із 235 найменувань викладено на 28 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет і методи, розкрито наукову новизну, практичну та теоретичну цінність одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації та основних публікацій.

У першому розділі **“Наукові засади податкового ризик-менеджменту в системі економічної безпеки держави”** розглянуто еволюцію наукових поглядів і практичних підходів визначення та оцінювання економічної безпеки національної економіки, роль адміністрування бюджетоутворюючих податків в управлінні процесами економічної безпеки держави, еволюцію наукових засад і практичної реалізації завдань управління ризиками, зокрема податковими, досвід податкового стимулювання інноваційного розвитку економіки.

Приведено огляд наукових і практичних визначень поняття безпеки, зокрема національної та економічної, а також фінансової та податкової безпеки держави. Запропоновані авторські визначення понять «економічна безпека держави», «податкова безпека держави» та «фінансова безпека держави».

Констатовано зв'язок економічної безпеки держави зі сталим розвитком, який являє собою соціально та екологічно збалансоване життя людської популяції. Нова парадигма економічної науки, принципи якої стануть основою світової господарської системи, має теоретично та методологічно забезпечити стабільний розвиток суспільства і збереження природи протягом необмеженого періоду часу. За такого способу господарювання пріоритетами є використання поновлюваних

ресурсів, енергозбереження, соціальна спрямованість економічної діяльності, справедливий розподіл благ і мінімальне навантаження на довкілля. Наслідком господарювання згідно з зазначеними принципами є можливість збереження та примноження наявних економічних ресурсів і надання права користуватися ними наступним поколінням людей. Високий рівень уваги до теми сталого розвитку в дисертації пояснюється значними прямими впливами податкової системи на соціально-інституційний, економічний розвиток суспільства та на захист довкілля.

Визначені системні складові економічної безпеки національної економіки та їхні окреслені сутнісні характеристики, приведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Складові економічної безпеки держави, їх характеристики

Сфери економічної безпеки	Сутнісна характеристика елемента економічної безпеки
Виробнича	кількісне та якісне зростання виробництва
Демографічна	сталість кількості населення або його приріст
Енергетична	зниження вартості та підвищення доступності енергії
Інвестиційно-інноваційна	зростання запровадження більш економічно ефективних та менш витратних технологій
Зовнішньоекономічна	взаємовигідна співпраця з суб'єктами господарської діяльності за межами України
Макроекономічна	оптимальні стан і динаміка макроекономічних показників
Продовольча	належні обсяги, запаси та та якість продовольства
Соціальна	стійкий розвиток суспільних інститутів
Фінансова (у т. ч. податкова та митна)	відповідні чинному законодавству ефективні формування, розподіл і використання грошових фондів

Аналіз структури бюджетних надходжень показав належність до основних бюджетоутворюючих податків ПДВ, акцизного податку, ПДФО та ППП. Впливом досконалості процесів адміністрування зазначених податків на загальний рівень національної безпеки обумовлені пропозиції з удосконалення їх адміністрування:

– ПДВ. Шляхом запровадження: спеціальних рахунків виключно для сплати та відшкодування цього податку; зворотного способу нарахування ПДВ, коли він сплачується тільки останнім продавцем; відновлення норми, яка визначає затримання з відшкодуванням ПДВ його платнику протягом встановленого строку бюджетною заборгованістю, на суму якої нараховуються проценти на рівні двократної облікової ставки Національного банку України.

– Акцизного податку. Шляхом забезпечення стабільності ставок; запровадження більш захищених від підробок акцизних марок; розширення прав та підвищення рівня відповідальності службовців, задіяних у контролі за підакцизними товарами; включення, належним чином, до підакцизних товарів предметів розкоші: дорогих ювелірних виробів, автомобілів, яхт, літаків.

– ППП. Удосконалення ризик-орієнтованого контролю за сплатою ППП у законних обсягах.

Розглянуто означення понять негативних факторів безпеки – виклику, загрози, небезпеки, ризику; з'ясовано ієрархію цих факторів і їхній взаємозв'язок; оглянуто основні поняття управління ризиками. Запропоновані авторські визначення понять «виклик», «ризик», «небезпека», «загроза», «державний податковий ризик-менеджмент», структурований процес ДПРМ, надано його загальний опис. Обґрунтовано доцільність побудови в Україні системи ДПРМ та впровадження запропонованих у дисертації методів податкового сприяння інноваційному розвитку економіки. Виділено мету, об'єкт і суб'єкти, принципи та завдання ДПРМ.

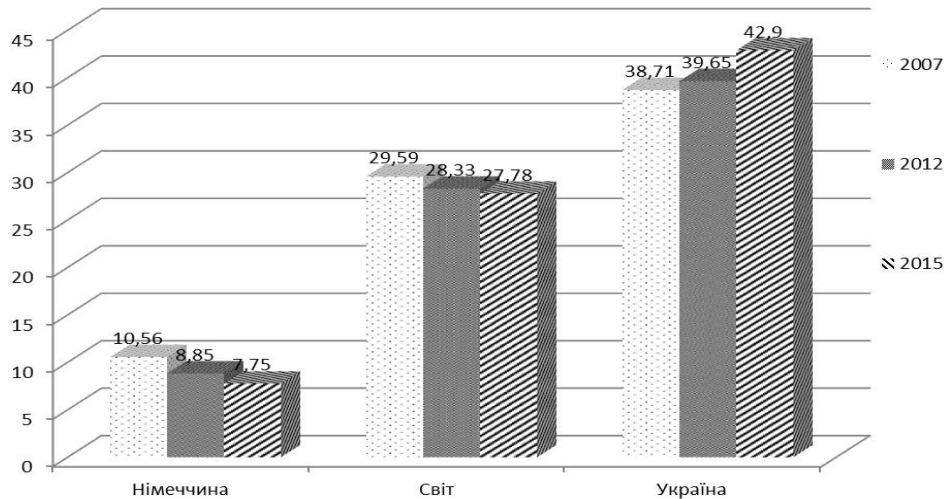
Шляхом дослідження теоретичних монографій та практичних рекомендацій виявлено два підходи формулювання послідовності кроків з управління ризиками: п'ятиступеневого (західна школа) та семиступеневого (українська школа) ризик-менеджменту. Етапами ризик-менеджменту є: (1) інформаційно-аналітичний; (2) виявлення ризиків; (3) комплексний аналіз ризиків; (4) планування дій для зниження ризиків; (5) контроль ситуації; (6) опрацювання ризиків; (7) аналіз і пропозиції для подальшого розвитку. Виявлено, що процес ризик-менеджменту вітчизняними науковцями описується більш детально, що для застосування у якості підґрунтя розвитку ДПРМ є більш доцільним, адже ними пропонується важливі етапи: інформаційно-аналітичний та контролю можливої чи наявної ситуації.

У другому розділі **“Практика управління податковими ризиками в системі економічної безпеки держави”** проведено регресійний аналіз зв'язків ряду макроекономічних величин і виявлено залежності, які є ключовими для управління процесами економічної безпеки національної економіки. Сформульовані програмно-цільові підходи оцінювання інноваційної та податкової політики держави в системі економічної безпеки. Сформульовано та запропоновано систему оцінювання якості ДПРМ і проведено регресійний аналіз зв'язку економічної безпеки України із якістю ДПРМ. Виявлено пряму пропорційну залежність інтегрального індексу економічної безпеки України від індексу якості ДПРМ. Фактори ПР класифіковані (див. табл. 2):

Таблиця 2.

Класифікація факторів податкових ризиків

Групи факторів	Види факторів
СУБ'ЄКТИВНІ	1. Зниження мотивації виконувати свої податкові обов'язки
	2. Схильність до корупції
ОПЕРАЦІЙНІ	3. Вади законодавства
	4. Неєфективне адміністрування податків
	5. Висока витратність податкових органів
ЕКОНОМІЧНІ	6. Зниження вартості оподатковуваного майна
	7. Зниження обсягів оподатковуваних операцій
ЗОВНІШНІ	8. Надзвичайні ситуації
	9. Геополітичні (санкції, військові вторгнення)
	10. Зниження обсягів міжнародної економічної діяльності

Рис. 1. Динаміка обсягів тіньової економіки у різних країнах та в Україні

У результаті проведеного регресійного аналізу зв'язків рядів макроекономічних величин виявлені залежності: (1) *питомої ваги тіньової економіки у ВВП (далі – ТЕВ)* від рівня показника «добровільності виконання податкових зобов'язань» – *питомої ваги реперезентативної вибірки підприємців, що вважають наявний рівень податкового навантаження оптимальним (далі – ДВЗ)*; (2) *обсягів податкових втрат (ПВ)* – суми спричиненого тіньовими економічними відносинами податкового розриву – не сплачених податків і суми податкового боргу від ДВЗ; (3) *інтегрального індексу економічної безпеки України (далі – ІЕБУ)* від ТЕВ; (4) *ІЕБУ* від *індексу якості ДПРМ (далі – ІЯД)*. Усі зазначені залежності описані наступною загальною формулою пропорційної залежності:

$$Y = A \cdot X + B \quad (1), \text{ де}$$

- Y – цільова величина;
- X – факторна величина;
- A – коефіцієнт пропорційності;
- B – вільний член;

Параметри отриманих регресійних залежностей приведені у таблиці 3:

Таблиця 3.

Параметри досліджених залежностей макроекономічних величин

Y	X	A	B	Коефіцієнт детермінації R ²	Коефіцієнт кореляції
ТЕВ	ДВЗ	-0,15	59,57	0,92	0,959
ПВ	ДВЗ	-0,31	39,5	0,94	0,97
ІЕБУ	ТЕВ	-0,4	62,84	0,85	0,922
ІЕБУ	ІЯД	0,343	0,253	0,533	0,73

Ключовою для управління процесами економічної безпеки є також залежність рівня ДВЗ від розміру *ефективної податкової ставки*, – оптимальною, на думку понад 90 % платників податків, є ставка у 23 %.

Виявлено доцільність, із метою зменшення втрат від офшорної мінімізації оподаткування (далі – ОМО), термінового застосування наступних заходів:

1. Затвердження методик мінімізації офшорних ПР, визначення ризикових суб'єктів зовнішньо-економічної діяльності (далі – СЗЕД) та юрисдикцій ОМО.

2. Постійний комплексний статистичний ризик-орієнтований моніторинг зовнішньоекономічної діяльності СЗЕД – резидентів України.
3. Постійне вдосконалення правового регулювання запобігання ОМО.
4. Постійні вивчення, відбір і впровадження передового досвіду протидії ОМО.
5. Упровадження та постійне вдосконалення інформаційно-аналітичної системи автоматизованого відбору СЗЕД – резидентів України для антиофшорних перевірок.

Встановлено доцільність застосування програмно-цілевих підходів удосконалення податкової політики України, зокрема шляхом нормативного закріплення темпів покращення запропонованих показників, які охоплюють чотири рівні оцінювання податкової й інноваційної політики держави: рівень сталого розвитку; нормативно-правовий; політико-економічний; виконавчий.

Доцільними є розробка та затвердження Кабінетом Міністрів України методології розрахунку величини податкового розриву.

Створено та запропоновано методика оцінювання організації ДПРМ, а також оцінку якості елементів і організації цілої системи ДПРМ в Україні. Сформульовано структуру системи ДПРМ з урахуванням усіх керованих державою факторів ПР.

У третьому розділі **“Підвищення рівня економічної безпеки України на основі розвитку державного податкового ризик-менеджменту і податкового стимулювання інновацій”** запропоновано ряд інструментів підвищення рівня економічної безпеки України шляхом удосконалення практики ДПРМ та цілеспрямованого сприяння державою інноваційному технологічному оновленню національної економіки – переходові суб’єктів господарювання, секторів і галузей на виготовлення товарів та надання послуг, належних до наступних (відносно переважно розповсюджених нині) шостого та сьомого технологічних укладів.

Серед дослідженого досвіду податкового стимулювання інноваційної діяльності, виділено доцільні до упровадження в Україні інструменти, перевірені практикою держав – лідерів світового інноваційного рейтингу: інструментом заохочення підприємців до науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт є зниження бази і / або ставки оподаткування суб’єктів зазначених робіт; Інструментом комплексного інноваційного розвитку економіки є податкові знижки на придбання високотехнологічних екологічних товарів українського виробництва.

Відзначено важливість застосування податкових інструментів для сприяння розвитку інноваційної діяльності двох напрямів: (1) зниження ресурсоемності виробництва товарів і послуг, що належать до будь-яких технологічних укладів; (2) утворення та розвиток виробництва товарів та послуг, належного до наступних, відносно переважно розповсюджених нині, технологічних укладів.

Запропоновано визначення термінів для застосування у нормативно-правовому регулюванні податкового стимулювання інноваційної діяльності окремих суб’єктів господарювання, що сприяє розвитку інноваційної діяльності як окремих суб’єктів підприємництва, так і секторів, галузей і цілої національної економіки.

Серед досвіду ДПРМ, доцільного до впровадження в Україні, виділено перевірені практикою країн Європейського Союзу засоби ДПРМ, описано особливості та спрогнозовані наслідки їх імплементації: підвищення рівня економічної безпеки національної економіки, зокрема у її виробничій (шляхом нівелювання конкурентних переваг, отриманих унаслідок податкових

правопорушень, посилення добросовісної конкуренції), соціальній (шляхом зниження рівня правопорушень), і фінансовій (шляхом зниження обсягів податкових втрат, підвищення рівня повноти та своєчасності сплати податків) складових.

Зокрема встановлено, що в Україні доцільними є розробка та запуск, у складі аналітичної системи «Податковий блок» апаратно-програмного комплексу, що має відслідковувати потенційних порушників податкового законодавства (шляхом знеособленого аналізу інформації про купівлю майна, вартість якого перевищує порогове значення, а також банківські операції, об'єми яких перевищують певне порогове значення. Запропоновано підходи підвищення ефективності КІР у контексті розвитку ДІРМ: формування особистої зацікавленості службовців підрозділів КІР в успішності їхньої діяльності шляхом нормативного закріплення розмірів премій зазначених службовців як чітко встановленого відсотка від узгоджених донарахованих за результатами КІР сум податкових зобов'язань.

Запропоновано запровадження повноцінного аналога голландської Національної бази даних ризиків до діяльності ДПС (шляхом створення бази даних, у якій зберігається належна інформація про всі податкові ризики, відкриття доступу кожного службовця ДПС до цієї бази даних), що означає початок системного централізованого проведення першого – інформаційно-аналітичного – етапу ДІРМ.

Виявлено, що запровадження методів РОСАП, яке відбувалося при реалізації проєкту МДПС у 2003 – 2012 роках, є найважливішим напрямом розвитку ДІРМ. Зазначеним проєктом охоплено вдосконалення оцінювання та опрацювання державою значної доли – восьми з десяти видів факторів ІР. Спрощене податкове законодавство, знижені податки, змінені методи податкового адміністрування. Упроваджено автоматизовані системи «Податковий блок», «Управління документами», «Електронна картка», «Електронний кабінет платника податків».

Виявлено, що з вісімдесяти трьох рекомендацій Наглядової ради проєкту МДПС – міжнародної групи висококваліфікованих експертів, підзвітної КМУ, яка оцінювала процес запровадження проєкту МДПС і сприяла прискоренню якісної реалізації проєкту МДПС, – запроваджена лише частина, а запровадження тридцяти восьми рекомендацій Наглядової ради проєкту МДПС, виділених у дисертації, залишається досі актуальним.

Запропоновані, разом з описом належних етапів імплементації, засоби ДІРМ, доцільні для запровадження до інструментарію ДПС:

- засоби збирання інформації про джерела ІР та класифікації цих джерел;
- засоби виявлення, за якого встановлюються параметри всіх можливих ІР;
- інструменти комплексного якісного та кількісного аналізу ІР;
- засоби зниження ступеня ризику – зменшення передумов ІР;
- засоби контролю можливої чи наявної ситуації;
- інструменти опрацювання ІР;
- інструменти оцінювання ефективності та подальшого покращення ДІРМ;
- стратегічні засоби, у яких поєднане виконання завдань усіх зазначених етапів;
- комплексні засоби, у яких поєднується виконання кількох етапів ДІРМ.

Для української «Національної бази даних ризиків» запропоновані: загальний опис нормативного забезпечення, термінологія для законодавства, структура та зміст описової частини кожного фактора ПР, процес наповнення бази даних.

Запропоноване впровадження в Україні антикорупційного моніторингу, який належить до виявлення ризиків (другий етап ДПРМ), і полягає у виявленні корупційних факторів, що прямо чи опосередковано можуть спричинити зниження податкових надходжень. Запропоноване проведення антикорупційного моніторингу ДПС по: психологічному, законодавчому, майновому, соціологічному, кримінологічному напрямках на загальнодержавному, регіональному (обласному) та місцевому рівнях. Запропоновано структуру суб'єктів та підходи нормативно-правового забезпечення антикорупційного моніторингу. Також запропоновані шляхи вдосконалення горизонтального моніторингу через його розширення до таких майнового, соціологічного та кримінологічного напрямів, а також до трьох рівнів: загальнодержавного (серед ВПП), регіонального (серед ВПП та суб'єктів середнього підприємництва) та місцевого – рівня окремих ДПІ, зокрема районних.

Запропоновано адаптований метод оптимізації КПР – опрацювання ПР ухилення від оподаткування – на основі розподілу платників на «Категорії уваги». Імплементация зазначеного досвіду доцільна у вигляді включення до підсистеми «Податковий аудит» системи «Податковий блок» програмного продукту, який автоматично розподіляє усіх зареєстрованих підприємців до матриці з вимірами:

- 1) фінансова важливість;
- 2) імовірність невиконання податкових зобов'язань;
- 3) рівень готовності до незаконної мінімізації оподаткування

Запропоновано включення до підсистеми «Податковий аудит» системи «Податковий блок» програмного продукту, який автоматично знеособлено зіставляє внутрішню інформацію (дані щодо сплати податків тощо) з зовнішньою (грошові перекази; наявність у власності предметів розкоші – автомобілів, суден, літаків, об'єктів нерухомості; контракти; внески на соціальне страхування; оплата комунальних послуг). За розбіжностей між зовнішньою та внутрішньою інформацією, для першочергового проведення КПР, за спеціальним алгоритмом, система відбирає ризикових платників податків, які: 1) є більш фінансово важливими (мають вищі певного нормативно зкріпленого значення обсяги регулярно сплачуваних податків); 2) мають більшу (вищу певного нормативно зкріпленого значення) кількість прецедентів незаконної мінімізації оподаткування їхніми бенефіціарами 3) значні (більші певного нормативно зкріпленого значення) обсяги набутого бенефіціарами майна за звітний період за умови декларування незначного (меншого за певне нормативно зкріплене значення) рівня прибутковості.

Запропоноване впровадження інструмента опрацювання ПР ухилення від оподаткування – аналога голландського мережевого робота «XENON» – із метою виявлення інформації щодо належної до оподаткування діяльності через мережу «Інтернет»: пошуку інформації про зазначену діяльність, її збереження, визначення суб'єкта, який має сплатити податки. Зазначене впровадження доцільне у вигляді включення до підсистеми «Податковий аудит» системи «Податковий блок» програмного продукту, який автоматично виявляє суб'єктів економічної діяльності, яка має бути оподаткована, і передає інформацію про них відповідним інспекціям.

Запропоноване вдосконалення співпраці ДПС з Верховною Радою України шляхом упровадження можливостей зазначеної співпраці у способи:

- 1) подання законопроектів ДПС до Верховної Ради України через Міністрів, відповідальних за ті напрями державної політики, які відносяться до предмета регулювання кожного конкретного законопроекта;
- 2) безпосереднє подання законопроектів ДПС до Верховної Ради України.

Встановлено, що співпраця ДПС із ОДВ та з ОМС, які ведуть облік об'єктів нерухомості, є доцільною, шляхом належно регламентованого автоматизованого, знеособленого аналізу АІС ДПС баз даних зазначених органів із метою сприяння визначенню реальної платоспроможності суб'єктів господарювання, а також із метою попередження та/або розкриття корупційних злочинів державних службовців.

Виявлена потреба постійного розвитку наукового та нормативно-правового забезпечення співпраці ДПС з такими суб'єктами, як ОДВ (зокрема митні та податкові служби) і ОМС інших держав, а також суб'єкти господарювання – резиденти інших держав. Зазначена співпраця доцільна і для здійснення виконання ДПС її завдань і функцій, і для розвитку методичного, нормативно-правового, організаційного і технічного забезпечення зазначеного виконання. Обґрунтований позитивний вплив зазначеної співпраці на виконання ДПС її завдань і функцій у напрямках: запобігання та протидії трансфертному ціноутворенню; точного визначення суб'єкта виготовлення (виробництва, надання) конкретних благ із метою захисту прав споживачів зазначених товарів та послуг в Україні; визначення вартості конкретного товару впродовж усього ланцюга постачання (уточнення вартості, запобігання трансфертному ціноутворенню). Встановлено, що співпраця ДПС із представниками громадянського суспільства сприятиме вдосконаленню, в межах компетенції ДПС, методичного, нормативно-правового та організаційного забезпечення оподаткування в Україні. Спрогнозовано вплив вдосконалення взаємодії ДПС з іншими суб'єктами як такий, що сприятиме підвищенню рівня економічної безпеки України у такі способи: постійне підвищення якості податкового законодавства України шляхом розвитку зворотного зв'язку і з ПП, і з ГО, і з громадянами; підвищення рівня ряду складових економічної безпеки України шляхом підвищення рівня фінансової спроможності держави через зростання обсягів бюджетних надходжень.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні приведені теоретичне узагальнення та наукове вирішення проблеми розвитку державного податкового ризик-менеджменту в системі економічної безпеки України. В основу державного податкового ризик-менеджменту покладено принцип виконання податковою системою всіх її функцій, орієнтованого на досягнення цілей сталого розвитку країни. Основні висновки з отриманих підсумків проведеного дослідження полягають у наступному.

1. Підтримання належного рівня економічної безпеки національної економіки сприяє сталому розвитку країни, тобто функціонуванню суспільства в екосистемі з обмеженими параметрами, що забезпечує збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої екосистеми протягом необмежено тривалого проміжку часу, за якого гармонійно поєднуються економічна, соціальна та екологічна складові існування людства, сприяючи одна одній. Доцільними до

впровадження у чинну нормативно-правову базу є уточнені визначення ряду понять, серед яких економічна безпека держави, інвестиційно-інноваційна діяльність, податкова безпека держави. Розкриті причини виникнення порушень у сфері ТЕ, тіньові схеми ухилення від оподаткування. Класифіковано податкові інструменти стимулювання інноваційної діяльності. Схематично розглянуто проблематику управління податковими ризиками.

2. Виявлено, що спрощення адміністрування податків є одним із найважливіших чинників зниження кількості порушень податкового законодавства. Запропоновано систему заходів зі зниження рівня порушень податкового законодавства, пов'язаних із ПДВ, ППП, ПДФО та акцизним податком. Констатовано потребу змін адміністрування ряду податків, пов'язаних із відповідними змінами їх ставок, термінів сплати та порядку обліку, з метою податкового стимулювання інноваційної діяльності в економіці.

3. Поняття «податковий ризик» означене як комплексне соціально-економічне явище, яке полягає в можливості необґрунтованого неналежного виконання податковою системою її функцій унаслідок впливу на процеси формування податкової бази та справляння податків низки факторів, та характеризується обсягами можливих збитків, їх імовірністю та сприйняттям факторів ПР суб'єктами оподаткування. Запропоновано теоретико-методичну основу створення і розвитку системи ДПРМ, яка включає суб'єктів, об'єкти, принципи, підходи, цільову функцію та інструменти діяльності. Постійний розвиток РОСАП, яка повинна звести до мінімуму роль суб'єктивного фактора при прийнятті персоніфікованих фіскальних рішень, є пріоритетною задачею з модернізації роботи ДПС. Рішення щодо проведення КПР мають прийматися за результатами автоматизованого знеособленого оцінювання податкової поведінки суб'єкта господарювання за величиною параметрів ПР: фіскального значення, ймовірності реалізації та сприйняття порушень податкового законодавства. Визначено мету ДПРМ як усестороннє сприяння виконанню податковою системою її функцій, направлене на досягнення цілей сталого розвитку.

4. Фактори ризику невиконання податковою системою її функцій класифіковані на 4 групи: суб'єктивні, операційні, економічні та зовнішні. Проведений регресійний аналіз взаємозв'язку рівня податкових втрат і показника добровільності виконання податкових зобов'язань, відношення обсягу ТЕ до ВВП та інтегрального індексу економічної безпеки України, а також інтегрального індексу фінансової безпеки України та відношення обсягів ТЕ до ВВП показав наявність тісної зворотної регресійної залежності значень усіх трьох пар часових рядів. Встановлено, що при задоволеності 90 % платників рівнем ставок, обсяг податкових втрат не перевищує 10 % від ВВП, а в Україні оптимальним (таким, який задовольняє 90 % платників податків) є рівень податкового навантаження у 22 – 23 відсотки від ВВП. При встановленні оптимального, на думку платників, рівня податкового навантаження інтегральний індекс економічної безпеки України зростає на 4 %. Важливим є надання більшої ваги регулюючій та стимулюючій функціям податків, надання ПП широкого спектру послуг для об'єктивного оцінювання рівня податкового навантаження. Констатовано доцільність впровадження в Україні нормативно регламентованого проведення регулярного

макроекономічного аналізу зовнішньої торгівлі з метою виявлення юрисдикцій, сегментів експорту-імпорту та суб'єктів ОМО, що включає комплексний моніторинг зовнішньоекономічної діяльності СЗЕД – резидентів України, у тому числі, з метою виявлення СЗЕД для проведення перевірок із трансфертного ціноутворення.

5. Сформульовано рівні оцінювання податкової політики держави: рівень сталого розвитку; нормативно-правовий; політико-економічний; виконавчий. За кожним рівнем виділено показники, за якими має здійснюватися цільове управління вдосконаленням податкової політики. Виділено критерій стану та динаміки розподілу ВВП за технологічними укладами. Констатовано доцільність розробки та нормативного затвердження методики розрахунку величини податкового розриву.

6. Класифіковано негативні фактори економічної безпеки держави. Ці фактори означені та ранжовані по мірі зростання: виклик, ризик, небезпека, загроза. Регресійний аналіз залежності інтегрального індексу економічної безпеки України від індексу якості ДПРМ показує сильний кореляційний зв'язок зазначених величин, отже доцільні розробка та запровадження в роботу ОДВ України системи ДПРМ, етапами функціонування якої є: 1) інформаційно-аналітичний (збір інформації про всі можливі джерела ПР, класифікація джерел); 2) ідентифікація (виявлення) ПР, за якої встановлюються можливі параметри всіх можливих ПР; 3) комплексний аналіз ризику (якісний і кількісний) із розрахунком ступеня можливого впливу ризику на функціонування податкової системи; 4) зниження ступеня ризику – планування дій як для профілактики, так і на випадок реалізації ризику; 5) контроль можливої чи наявної ситуації; 6) реалізація програми дій опрацювання ПР за їх виникнення: (забезпечення сталого розвитку суспільства, вдосконалення законодавства, оптимізація зовнішньої політики держави; антикорупційна діяльність; КПР); 7) оцінювання ефективності та подальший розвиток ДПРМ.

Сформульовані теоретичні основи доцільної до нормативного затвердження в Україні, як одного з елементів системи ДПРМ, методики оцінювання якості ДПРМ, виходячи з величини його вихідних показників. Зазначені показники характеризуються якістю кожного з семи етапів ДПРМ.

7. Виділено доцільні до упровадження в Україні інструменти, перевірені практикою держав – лідерів рейтингу за глобальним інноваційним індексом: зниження або бази, або ставки оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності. Установлено доцільність упровадження інструменту комплексного інноваційного розвитку економіки – «податкових кредитів» на придбання високотехнологічних екологічних товарів українського виробництва. Засоби ДПРМ класифіковані. Спрогнозовані впливи впровадження описаних інструментів в Україні. Встановлено важливість підвищення ефективності КПР. Із метою підвищення зазначеної ефективності, доцільне формування особистої зацікавленості службовців підрозділів КПР в успішності їхньої діяльності шляхом нормативного закріплення розмірів премій зазначених службовців як нормативно закріпленого відсотка від узгоджених донарахованих ними за результатами КПР сум податкових зобов'язань.

8. Уся маса інструментів ДПРМ розподілена на три основні групи: відповідні певній стадії ДПРМ (виявлення, оцінювання тощо), комбіновані (відповідають декільком стадіям) та стратегічні (комплексне вирішення проблем оподаткування в державі). Приведено доцільний до якнайскорішого впровадження в

Україні інструментарій податкового стимулювання інноваційної активності, який полягає у диференціюванні податкового навантаження залежно від наявності та обсягів інноваційної діяльності. Запропоноване упровадження в законодавство України інструментарію, що має сприяти значному підвищенню інтегрального індексу економічної безпеки України, через його виробничу та інвестиційно-інноваційну (зокрема, шляхом підвищення рівня конкурентоспроможності продукції вітчизняної економіки через податкове стимулювання розвитку господарювання вищих технологічних укладів), зовнішньоекономічну (зокрема, шляхом ліквідації значних обсягів ОМО та шляхом нарощування обсягів високотехнологічного експорту), макроекономічну (зокрема, шляхом оптимізації технологічної структури економіки) та фінансову (шляхом значного підвищення, внаслідок упровадження запропонованого інструментарію ДПРМ, як обсягів податкових надходжень, так і інтегрального індексу економічної безпеки України, внаслідок упровадження зазначеного інструментарію, що означає значне підвищення якості ДПРМ) складові.

9. Запропоновані методи підвищення ефективності інформаційного обміну ДФС України як із ОДВ та з ОМС. Зокрема, посилення опрацювання ДПС інформації з зовнішніх джерел. Сформульовані напрями та завдання співпраці ДПС із ОДВ, ОМС, громадянським суспільством та платниками податків України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Романенко В. В. Державний податковий ризик-менеджмент: передумови, сутність і значення // The world of science and innovation. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2021. Pp. 572–582. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/03/THE-WORLD-OF-SCIENCE-AND-INNOVATION-10-12.03.21.pdf>. (0,5 д. а.).

2. Романенко В. В. Розвиток інструментарію ДПРМ в Україні. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2018. № 3. С. 99–112. (0,7 д. а.).

3. Романенко В. В., Тонковид А. П. Система управління податковими ризиками та оцінювання якості ДПРМ. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України: електрон. наук. фахове вид. 2018. Вип. 1. С. 178 – 193. URL: nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Збірник-наукових-праць-УДФСУ-№-12018.pdf (дата звернення: 01.11.2019). (0,8 д. а., особисто автору — 0,4 д.а., структура та зміст методики оцінювання якості державного податкового ризик-менеджменту, вихідні дані та розрахунки).

4. Редич О. В., Романенко В. В. Суб'єктивна оцінка податкового навантаження як фактор ризику економічної безпеки України. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2017. № 1 (34). С. 175 – 184. (0,5 д. а., особисто автору — 0,25 д.а., вихідні дані, формулювання мети та завдань, висновків).

5. Романенко В. В. Джерела податкових ризиків. Моделювання та інформаційні системи в економіці. 2016. № 92. С. 97 – 105. (0,5 д. а.).

6. Розум О. М., Романенко В. В. Моніторинг корупційних ризиків у діяльності Державної фіскальної служби України. Фінансове право. 2015. № 2. С.

71–74. (0,4 д.а., особисто автору — 0,2 д.а., означення термінів, опрацювання іноземного досвіду).

7. Романенко В. В. Програмно-цільові підходи до оцінювання ефективності податкової політики України. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2015. № 2. С. 94–104. (0,55 д.а.).

8. Романенко В. В. Наукові підходи щодо проблематики забезпечення економічної безпеки національної економіки. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2015. № 2. С. 85 – 91. (0,35 д.а.).

9. Романенко В. В. Співпраця Державної фіскальної служби України з місцевими та державними органами влади у контексті зниження податкових ризиків. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2014. – № 3. – С. 275 – 281. (0,35 д.а.).

10. Романенко В. В. Негативні фактори економічної безпеки держави у контексті податкового ризик-менеджменту. Вісник АМСУ. Серія «Економіка». – 2014 р. – № 2. – С. 112 – 119. (0,4 д.а.).

11. Романенко В. В. Європейський досвід управління ризиками в оподаткуванні. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2014. – № 1. – С. 253-258. (0,4 д.а.).

Матеріали наукових конференцій та інших наукових комунікативних заходів:

12. Романенко В. В. Сталий розвиток країни як мета податкової системи. Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі: Міжнародна науково-практична конференція : тези доповідей, (м. Київ, 22 – 23 квіт. 2021 р.) – Київ: Київський національний університет культури і мистецтв, 2021. – С. 275 – 277. (0,15 д.а.).

13. Романенко В. В. Методичні підходи ризик-менеджменту: порівняльний аналіз і можливе застосування. Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці: V Міжнародна науково-практична конференція студентів і молодих учених : тези доповідей, (м. Київ, 21 – 22 квіт. 2021 р.) – Київ: Київський нац. університет культури і мистецтв, 2021. – С. 179 – 181. (0,15 д.а.).

14. Романенко В. В. Інформаційні технології відбору інновацій та податкові інструменти їх стимулювання. Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі: Міжнародна науково-практична конференція : тези доповідей, (м. Київ, 21 – 23 квіт. 2020 р.) – Київ: Київський національний університет культури і мистецтв, 2020. – С. 255 – 258. (0,2 д.а.).

15. Романенко В. В. Інноваційні інформаційні технології виявлення господарської діяльності, яка має бути оподаткованою. Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України: III наук.-практ. кругл. стіл (м. Ірпінь, 15 трав. 2020 р.) – Ірпінь: НДІ фіскальн. політ., 2020. – С. 45 – 47. (0,15 д.а.).

16. Романенко В. В. Державний податковий ризик-менеджмент: імплементація актуального досвіду Європейського Союзу в Україні. Сучасний менеджмент: тенденції, проблеми та перспективи розвитку: II Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених і студентів: тези доповідей, (м. Дніпро, 6 груд. 2018 р.) – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. – С. 255 – 258. (0,2 д.а.).

17. Романенко В. В. Європейський досвід ДПРМ як орієнтир для України. Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць за матеріалами Х науково-практ. конф., 22–23 лист. 2018 р. Ірпінь, 2018. – С. 81 – 86. (0,3 д.а.).

18. Романенко В. В. Торгівля України з юрисдикціями Латинської та Північної Америки: офшорні податкові ризики. «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи» : [матеріали XVII міжнародного наукового семінару] / за наук. ред. д.е.н., проф. М. М. Єрмошенка, д.е.н., проф. І. Ю. Штулер. – К.: Національна академія управління, 2018. С. 54 – 57. (0,2 д.а.).

19. Романенко В. В. Торгівля України з державами Латинської та Північної Америки: офшорна макроекономіка. «Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України» : збірник матеріалів науково-практичного круглого столу (м. Ірпінь, 17–18 травня 2018 р.). Київ: НДІ фіскальної політики, 2018. С. 107 – 109. (0,15 д.а.).

20. Редич О. В., Романенко В. В. Дослідження впливу податкових втрат на економічну безпеку України. Конкурентоспроможність національної економіки: Матер. XVII Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5-6 жов. 2017 р.). К., 2017. URL: <http://econom.univ.kiev.ua/science/conferences/in2017> С. 98–99 (дата звернення: 10.11.2017). (0,1 д. а., особисто автору — 0,05 д.а., вихідні дані, формулювання мети та завдань, висновків).

21. Романенко В. В. Управління податковими ризиками в Україні: нормативно-правовий аспект / В. В. Романенко // Інституційні перетворення у фіскальній системі України [Електронний ресурс] : матер. круглого столу, м. Хмельницький, 12–13 травня 2017 року / Держ. фіскальна служба України, Ун-т держ. фіскальної служби України [та ін.]. Ірпінь : НДІ фіскальної політики, 2017. – С. 69–71. – Режим доступу : http://ndi-fp.nusta.com.ua/files/doc/Zbirnyk_tez_Xm_12_13_05_2017_.pdf (0,15 д. а.).

22. Романенко В. В. Державний податковий ризик-менеджмент: визначення та етапи. Економіко-математичне моделювання: зб. матер. Першої нац. наук.-метод. конф. (м. Київ, 30 вер.–1 жов. 2016 р.). К.: КНЕУ, 2016. – С. 300 – 304. (0,25 д. а.).

23. Романенко В. В. Функціональні завдання ризик-орієнтованої системи адміністрування податків і зборів в Україні. Фіскальна політика в умовах макроекон. стабілізації : матер. наук.-практ. інтернет-семінару, (м. Ірпінь, 21 – 31 трав. 2016 р.). С. 81 – 83. URL: http://ndi-fp.nusta.edu.ua/files/doc/Zbirnyk_IK_2016.pdf (дата звернення: 10.11.2019). (0,15 д. а.).

24. Романенко В. В. Співпраця ДФС України з органами влади та громадськими організаціями у контексті ДПРМ. Оптимізація територіальних органів Державної фіскальної служби в умовах реформування фіскально-адміністративної системи України: матер. наук.-практ. конференції. (м. Сторожинець, 27 трав. 2016 р.). URL: ndi-fp.asta.edu.ua/report/communication/20160530162701.doc (дата звернення: 01.09.2016). (0,2 д. а.).

25. Романенко В. В. Передові інструменти ДПРМ країн Європейського Союзу: досвід, корисний для України. Євроінтеграційні процеси в Україні:

економічний та правовий аспект : зб. матер. наук.-практ.круглого столу (Ірпінь, 8 вер. 2015 р.). Ірпінь: НДІ фінансового права, 2015. С. 88 – 90. (0,15 д. а.).

26. Романенко В. В. Програмно-цільові підходи оцінювання ефективності податкової політики держави. Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України: матер. міжнар. наук.-практ. конференції, (м. Ірпінь, 22 трав. 2015 р.). Ірпінь: Видавництво НУДПСУ, 2015. – С. 426–428. (0,15 д. а.).

27. Романенко В. В. Показники ефективності контрольно-перевірочної роботи органів ДПС України в частині фізичних осіб-підприємців / В. В. Романенко, А. М. Стельмах // Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 15–16 березня 2012 року. : в 2 ч. / Державна податкова служба України, Національний університет ДПС України. – Ірпінь, 2012. – С. 302–304. – Ч. I.; (0,15 д. а., особисто автору — 0,075 д.а., формулювання мети, завдань, висновків).

28. Романенко В. В. Податковий ризик-менеджмент у європейських країнах: актуальні тенденції. Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. (м. Ірпінь, 2012 р.). Ірпінь: Вид-во Нац. університету ДПС України, 2012. С. 151 – 153. (0,15 д. а.).

29. Романенко В. В. Європейський досвід податкового ризик-менеджменту та його застосування в Україні. Подолання мінімізації податкових зобов'язань як чинник детінізації економіки України: зб. наук. праць за мат. наук.-практ. круглого столу. (м. Ірпінь, 2012.). Київ: Алерта, 2012. С. 193 – 195. (0,15 д. а.).

30. Романенко В. В. Карта податкового розриву: досвід Швеції та його застосування в Україні. Актуальні проблеми гармонізації та уніфікації податкового законодавства України: зб. наук. праць за мат. наук.-практ. круглого столу. (м. Ірпінь, 2012.). Київ: Алерта, 2012. С. 309 – 312. (0,2 д. а.).

31. Романенко В. В. Міжнародний досвід організації сплати податків у контексті модернізації податкової системи України. Реформування системи сплати податків та зборів з урахуванням міжнародного досвіду: зб. наук. праць за мат. наук.-практ. кр. столу. (м. Ірпінь, 2012.). Київ: Алерта, 2012. С. 106 – 108. (0,15 д. а.).

32. Романенко В. В. Економіко-математичне моделювання у державному управлінні податковою системою. Модернізація державної податкової служби України у контексті інноваційного розвитку : матеріали наук.-практ. семінару, (Ірпінь, 22 чер. 2011 р.). Ірпінь: Вид-во Національного університету ДПС України. 2011. С. 257 – 259. (0,15 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Романенко В. В. Державний податковий ризик-менеджмент як чинник безпеки вітчизняної економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2021.

У дисертації розглянуто теоретичні та методичні підходи до економічної безпеки національної економіки та державного податкового ризик-менеджменту (далі – ДПРМ). Запропоновано методику оцінювання якості ДПРМ Досліджено залежність інтегрального індексу економічної безпеки України від якості ДПРМ.

Сформульовані підходи щодо вдосконалення ризик-орієнтованого адміністрування основних бюджетоутворюючих податків в Україні.

Сформульовано принципи, цілі та завдання (етапи) ДПРМ. Досліджено організаційно-правове забезпечення ДПРМ в Україні. Науково обґрунтовано необхідність, а також викладено підходи та послідовність упровадження та розвитку системи ДПРМ в Україні. З'ясовано, що належний рівень економічної безпеки є одним із параметрів сталого розвитку країни.

Досліджено регресійні зв'язки показників економічної безпеки держави з рядом факторів ПР. Зокрема виявлено, досліджено та описано зв'язки: обсягів податкових втрат зі сприйняттям платниками податків (далі – ПП) оптимальності рівня податкового навантаження; обсягів ТЕ зі сприйняттям ПП оптимальності рівня податкового навантаження; інтегрального індексу економічної безпеки України з обсягами ТЕ. Для зниження ПР доцільним є зниження рівня. Шляхом аналізу динаміки показника суб'єктивного сприйняття платниками оптимальності рівня податкового навантаження визначено оптимальний рівень ефективної податкової ставки (23%), з точки зору 90% платників.

Сформульовано підходи програмно-цільового оцінювання та розвитку податкової державної політики, обґрунтовано доцільність їх застосування.

Виокремлено методи та податкові інструменти стимулювання інноваційного розвитку економіки України, обґрунтовано доцільність їх застосування.

Розроблено та запропоновано систему оцінювання якості ДПРМ. Досліджено зв'язок індексів якості ДПРМ та економічної безпеки України. Зазначений зв'язок є сильною кореляційною залежністю, параметри якої вказують на те, що варіація інтегрального індексу економічної безпеки України більш ніж наполовину визначається варіацією індексу якості ДПРМ.

Досліджено передовий світовий досвід ДПРМ, класифіковано інструменти ДПРМ. Виділені доцільні до першочергового впровадження в Україні засоби ДПРМ. Спрогнозовано вплив імплементації зазначеного передового досвіду ДПРМ на стан та динаміку економічної безпеки України.

Сформульовані науково обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності співпраці ДПС із іншими ОДВ та ОМС у контексті ДПРМ. Описано вплив імплементації зазначених пропозицій на економічну безпеку України.

Сформульовані пропозиції з упровадження та вдосконалення податкового стимулювання інноваційного розвитку окремих суб'єктів, секторів і галузей народного господарства України.

Ключові слова: економічна безпека, інноваційний розвиток, оподаткування, податкова політика, ризики, ризик-менеджмент, управління податковими ризиками, сталий розвиток

ABSTRACT

Romanenko V.V. State tax risk management as a security factor of a domestic economy. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for obtaining a scientific degree of the candidate of economic sciences (doctor of philosophy) in specialty 08.00.03 "Economics and management of national economy". – Higher educational institution "University of Economics and Law" KROK ", Kyiv, 2021.

The dissertation considers theoretical and methodological approaches to economic security of the national economy and state tax risk management (hereinafter – STRM). A methodology for assessing the quality of STRM has been developed and proposed. The dependence of the integrated index of economic security of Ukraine on the quality of STRM is revealed and investigated.

Approaches to improving risk-oriented administration of basic budget-generating taxes in Ukraine are formulated.

The object and subjects are outlined, the principles, goals and objectives (stages) of STRM are formulated. The organizational and legal support of STRM in Ukraine is investigated. The necessity is scientifically substantiated, and also approaches and sequence of introduction and development of STRM system in Ukraine are stated. It has been found that an adequate level of economic security is one of the parameters of sustainable development of the country.

The regression relations of the state economic security indicators with a number of tax risk factors are investigated. In particular, the connections of: volumes of tax losses with the perception of taxpayers of the optimality of the level of tax burden were identified, studied and described; volumes of shadow economy with the perception of optimality of the level of tax burden by the taxpayers; integrated index of economic security of Ukraine with the volume of shadow economy. To reduce the tax risks, it is advisable to reduce the level of shadow economy. By analyzing the dynamics of the indicator of subjective perception of taxpayers of the optimal level of the tax burden, the optimal level of the effective tax rate (23%) was determined, from the point of view of 90% of taxpayers.

The approaches of program-target estimation and development of tax state policy are formulated, the expediency of their application is substantiated.

Methods and tax instruments for stimulating the innovative development of Ukraine 's economy are singled out, the expediency of their application is substantiated.

An STRM quality assessment system has been developed and proposed. The connection between the indices of quality of STRM and economic security of Ukraine is investigated. This relationship is a strong correlation, the parameters of which indicate that the variation of the integrated index of economic security of Ukraine more than half is determined by the variation of the quality index STRM.

The advanced world experience of STRM is investigated, the tools of STRM are classified. The STRM instruments expedient for primary implementation in Ukraine are allocated. The impact of the implementation of this best practice of the STRM on the state and dynamics of economic security of Ukraine is predicted.

Scientifically substantiated proposals have been formulated to increase the effectiveness of cooperation between the State Tax Service and other state authorities and local self-government bodies in the context of the State Tax Service. The impact of the implementation of these proposals on the economic security of Ukraine is described.

Proposals for the innovative development of individual entities, sectors and sectors of the economy of Ukraine tax incentives introduction and improvement are given.

Keywords: economic security, innovative development, taxation, tax policy, risks, risk management, tax risk management, sustainable development